

TERÜLETI BIZOTTSÁGOK

A Debreceni Területi Bizottság történetéről

On the History of the Hungarian Academy of Sciences Regional Committee in Debrecen

Hodossy-Takács Előd¹ – Magyar Éva² – Páles Zsolt³

¹ az MTA DAB főtitkára, tanszékvezető egyetemi tanár, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen

² az MTA TABT DAB Titkárság titkárságvezetője

³ az MTA DAB elnöke, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Matematikai Intézet, Debrecen

Összefoglalás

A cikk áttekinti az MTA Debreceni Területi Bizottságának történetét a megalakulástól (1976. január 6.) napjainkig. Az alapítás történetének feldolgozását követően az egyes elnökségek tevékenységén keresztül mutatjuk be a Debreceni Területi Bizottság működését és helykeresését.

Abstract

The article reviews the history of the Hungarian Academy of Sciences Regional Committee in Debrecen from its foundation (6 January 1976) to the present. After the history of the foundation, the activities and the pursuits of the successive presidencies are presented in order to illustrate the functioning and positioning of the Regional Committee in Debrecen.

Kulcsszavak: Debreceni Akadémiai Bizottság, DAB elnökségek, MTA DAB Klub

Keywords: Hungarian Academy of Sciences Regional Committee in Debrecen, Presidiums of the Regional Committee in Debrecen, Debrecen Academy Club

A Területi Bizottság megalapítása és működése 1999-ig

Az MTA Debreceni Területi Bizottság története a múlt század hetvenes éveiben kezdődött, ebből adódóan történetünk magán viseli a magyar közelmúlt sajátos emlékeit. Kilépve székházunk főbejáratán, ennek a korszaknak az emléke elevenedik meg előttünk. A székház kertjének egy-egy eleme éppúgy ennek az időszaknak a jegyeit mutatja, mint környezetünk, az Újkertnek nevezett lakótelep panelépületei, vagy homlokzatunk. Persze a hátunk mögött karnyújtásnyira van az egyetem impozáns főépülete, ami gyönyörűen tükrözi a helyi tudományos élet jelentőségét, előttünk pedig a debreceni kettes villamos mutatja: mégsem ragadtunk a nyolcvanas években. Ha viszont a Debreceni Akadémiai Bizottság (DAB) gyökereit keressük, a ma már furcsának ható, idegenül csengő utcanevekkel találkozunk, az alapítás idején keletkezett levelezés, vagy a kortárs újságcikkek zsargonja pedig hűen idézi egy letűnt korszak minden jellegzetességét.

Debrecenben az egyesületek, társaságok létrehozásának komoly tradíciója volt. 1921–1949 között működött a városban egy meghatározó tudományos testület, a Pokoly József¹ által életre hívott Tisza István Tudományos Társaság. Ennek a szervezetnek pártoló és rendes tagjai voltak, utóbbiak helyüket megválasztásukat követően tudományos értekezés bemutatásával foglalták el. A Tisza István Tudományos Társaságnak két, később három osztálya volt, számos vitaestet és felolvasóülést szerveztek, a kutatási eredményeket igyekeztek minél szélesebb körben bemutatni. A társaság publikációs fóruma, a *Debreceni Szemle* ma ismét létezik. A Tisza István Tudományos Társaságot azonban mégsem tekinthetjük a DAB közvetlen előzményének. Ez az egyesület minden tekintetben az egyetemhez kötődött, pár évvel az egyetem megalakulása után, de még a főépület elkészülte előtt született meg. Az egységes egyetem nem élte túl az ötvenes éveket, a hittudományi és az orvosi karok kiválása után az egyetem maradéka sem maradhatott ugyanaz. A kar helyett megszervezett, lelkészképzési feladatokat ellátó Református Teológiai Akadémiáról érdemes megjegyezni, hogy az intézmény egészen a mai Hittudományi Egyetem (DRHE) megalakulásáig a kari szervezet hagyományából táplálkozó terminológiát használta: az intézményvezető a dékán címet viselte, a központi hivatal a dékánia volt, a legmagasabb döntéshozó fórum pedig a kari tanács, még 1994-ben is. A több intézmény integrációjával létrejött, mai Debreceni Egyetem megalakulásakor (2000) a DRHE az egyetemtől független maradt, nem vált ismételten hittudományi karrá.

A DAB megalapítása tehát nem volt idegen a debreceni tudományos közélettől, de elődszervezetről a DAB esetében mégsem beszélhetünk. A történet ténylegesen 1976. október 7-én kezdődött, alakuló üléssel, az akkori Debreceni Agrártudományi Egyetem (DATE) tanácstermében. Az ülésen Bognár Rezső elnökölt, akit a DAB első elnökévé választottak, és akit ezt követően még 1980-ban és 1985-ben is újraválasztottak. Alelnökei ez alatt a 14 éves időszak alatt Barta János irodalomtörténész (1976–1985), Kálmán Béla nyelvész (1985–1990), Szabó Gábor humángenetikus (1980–1990), tudományos titkárai pedig Magyaródi Sándor filozófus (1976–1985), Daróczy Zoltán matematikus (1985–1990) voltak. Az 1976-os alakuló ülésen fogadták el a működés kereteit meghatározó szabályzatot, és döntöttek hét szakszabotvány megalakításáról. Három kiemelt regionális kutatási témáról is ekkor született döntés, ezek a komplex termálvíz-hasznosításról, helytörténeti kutatásokról, valamint a regionális iparfejlesztési koncepcióról szóltak (Kerepeszky 2010). Érdekes, hogy az agrárkutatások a fő prioritások között nem kerültek nevesítésre. Ez egyrészt a debreceni hagyományok, másrészt a korábbi karcagi, mezőtúri, szarvasi fejlesztések miatt meglepő. A hét ekkor megszervezett tudományos bizottság: (1) társadalomtudományi, (2) környezettudományi, (3) matematikai és fizikai, (4) kémiai, (5) mezőgazdasági, (6) orvostudományi, (7) műszaki (Kerepeszky 2010, 23; Rác T. 1978, 8).

A DAB az 1956 májusában tartott MTA Közgyűlés nyomán megindult decentralizációs folyamat egyik kései gyümölcseként tekinthető. A forradalom után öt évvel került

¹ Pokoly József református teológus, egyháztörténész, 1920–21-ben az egyetem rektora.

napirendre a szervezet megalapítása, és a DAB csak újabb másfél évtized elteltével született meg, miután Szegeden, Pécsen és Veszprémben már létrejöttek az akadémiai bizottságok. Az 1969-ben megfogalmazott új tudománypolitikai elvek között hangsúlyosan szerepelt az egyetemek és a kutatóhelyek kapcsolatának fejlesztése.² A debreceni központi akadémiai bizottság megalakításáról végül 1974-ben született döntés, amelyet 1975-ben megállapodás követett a székház megépítéséről, ehhez a telket, a közműveket és az építkezés után a parkosítást a város, az építéshez szükséges forrásokat az Akadémia biztosította. A beruházás végéig a DATE fogadta be a DAB-ot.

A megjelenésében a környező lakótelephez igazodó székház (1. ábra) Kertai László, ismert és jelentős debreceni építész tervezte, akinek munkái meghatározzák a mai városképet. Az épület az elmúlt évtizedben folyamatosan fejlesztés, modernizálás, funkcióbővítés alatt állt. A látogatókban felmerülhet a kérdés: nem lenne-e méltóbb az Akadémiai Bizottság szellemiségéhez egy történelmi épület? Ez napjainkra egy adottság, de az biztos, hogy ez a székház egy kiváló építész megadott célra létrehozott alkotása, ami alkalmas a működési igények kiszolgálására. Elegendő előadóterem és irodahelyiség áll rendelkezésre, a központi aula pedig, az elmúlt években elvégzett világítástechnikai fejlesztések után meghatározó kiállítási és közösségi tér.

1. ábra. A Debreceni Akadémiai Bizottság székháza
Forrás: Magyar Éva felvétele

² Az MSZMP KB fogadta el.

Egy kisebb, többszöri funkcióváltáson átesett terem videókonferenciák lebonyolítására vált alkalmassá. A négy vendégszoba régóta esedékes felújítása végül 2024 novemberében elkezdődött és 2025 februárjában befejeződött. Ezek alkalmasak a városba érkező kutatók hosszabb-rövidebb ideig tartó elszállásolására. Sokat emel az épület hangulatán, hogy a folyamatosan megrendezésre kerülő kiállítások mellett a Déri Múzeummal kötött szerződéseknek és egyéni felajánlásoknak köszönhetően az épületben debreceni kötődésű festőművészek állíthattak ki. 2013 óta Holló László nevét viseli az a terem, amelyben a debreceni festő alkotásai láthatók, a mellette lévő Csokonai termet pedig Komiszár János debreceni témájú grafikái díszítik, ahogy az újonnan kialakított vendégszobák falait is. Az első emeleten látható Posta Máté monumentális, *A tizenhárom aradi vértanú* című alkotása, mely az országos Köztérkép részét is képezi a székházba belépők számára állandó megtekintési lehetőséggel. A székházat 1981. április 14-én avatták fel. Kordokumentumnak számító avatóbeszédében az Akadémia elnöke kiemelte:

„az 1961-ben megjelölt célok túlhaladottá váltak; a bizottságoktól mind a tudományos, mind a gazdasági élet mind a párt- és állami vezetés ma már sokkal többet vár. És ennek a »többnek« az eléréséhez lehetőségeik szerint minden támogatást meg is adnak. Valamennyi területi akadémiai központ létrejöttét az illető város és megye kezdeményező felajánlásai alapozták meg, s nem volt kevesebb az erkölcsi-politikai támogatás sem, amiben a helyi pártszervezetek előzetes bizalma nyilvánult meg a tudomány művelőinek összefogása és az Akadémia iránt.”³

Negyvennégy év telt el a székház felavatása óta, és a fennmaradt avatási beszédből kiderül, hogy akkor a DAB-bal szemben következetes elvárások fogalmazódtak meg. A szöveg a DAB munkájáról szigorúan az MTA elnökség elvárásainak összefüggésében tartalmaz megállapításokat. Az elnök feladatként határozta meg a „helyi (tudományos) igényeknek a központi elgondolásokkal egyeztetett, megfelelő irányba terelését”, a területi bizottságoknak a döntés-előkészítést és végrehajtást kellett segíteni a „tudomány eszközeivel”. A kézirat ötödik oldalán ezt olvassuk:

„Megnyugtató az Elnökség számára látni a DAB munkatervéből, hogy konkrét programját milyen következetesen építi rá a MSZMP Központi Bizottsága tudománypolitikai irányelveire, a Párt kongresszusi határozataira, a kiemelt kutatási feladatokra, az Akadémia legfelsőbb vezetésének mindenkor érvényes tudományos, tudománypolitikai elgondolásaira.”

³ „A Debreceni Akadémiai Bizottság székházának avatásához” című, jelzés nélküli kézirat, nyolc számított oldal, DAB irattár. Kiemelések: átvéve az eredeti szövegből.

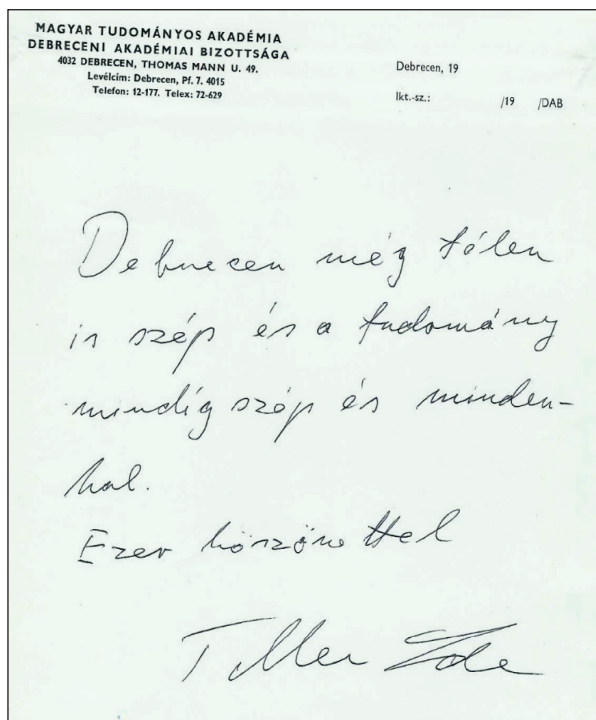
A beszéd minden mozzanatában összhangban volt az MTA elnökségének 9/1979. számú határozatával. Ebben az időszakban komoly szándék mutatkozott a területi bizottságok regionális szerepének erősítésére. A dokumentum kimondta: az egyes bizottságok testületi fórumok, melyek célja támogatás és koordinálás, a régió kutatóinak („a régióban működő tudományos dolgozók”) összefogása, a területi fejlesztési tervek tudományos megalapozása, megvalósításuk előmozdítása. A határozat rögzítette azt is, hogy a bizottságok „konkrét kutatási feladatokat általában nem vállalnak”, csak „kivételes esetben [...] az Akadémia főtitkárának engedélyével” láthatják el egy-egy téma közvetlen gondozását.⁴ A székház felavatásának pillanatában a kulcsszó az „összehangolás” volt. A mezőgazdasági kutatások ekkor már kiemelt területként szerepelnek és jelennek meg a dokumentumokban. Az MTA elnökének bejelentése szerint a DAB javaslatcsomagja, mely kutatási feladatokat fogalmazott meg a Tiszántúli mezőgazdasági termelésének fejlesztéséhez, jelentős részben elfogadásra került, és a minisztériumi egyeztetések során tárcaszintű kutatási program részévé vált. Ugyanerre a DAB által előkészített javaslatcsomagra hivatkozott korábban Bognár Rezső is országgyűlési felszólalásában („Megkezdte munkáját...” 1978, 2–3). 1982-ben, nem egészen egy évvel a székház felavatása után azonban már szó esett a területi bizottságok átszervezésének lehetőségéről is, a gazdasági működés egyszerűsítése érdekében.⁵

A DAB története minden tekintetben összeforrt az elmúlt majd' fél évszázad magyar történetével. A nyolcvanas évek végén, majd a rendszerváltás éveiben számos emlékeztető esemény zajlott a székházban. 1987-ben az MTA akkori elnöke (Berend T. Iván) a zsúfolásig megtelt, a ma már Bognár Rezső nevét viselő központi előadóteremben arról beszélt, hogy a magyar közélet végre kilépett a magyarázkodás kultúrájából – abból a korszakból, amikor a kormányzat a népszerűtlen intézkedéseket nem lépte meg, hanem inkább megmagyarázni próbálta, miért nem cselekszik. Azt is kiemelte, hogy nem lehet csupán gazdasági döntésekkel eredményeket elérni, „átfogó társadalmi-gazdasági megújulásról” szólt, ezzel párhuzamosan az ideológia keltette gátak lebontásának elengedhetetlenségét hangsúlyozta. Messze a tudományos közéleten túlmutató kérdések ezek („A gazdasági-társadalmi...” 1987, 1).

Bognár Rezső 14 évig tartó elnökségét követően 1990-ben Szabó Gábor akadémikus, humángenetikus lett a DAB elnöke 1993-ig. Alelnökei Csikai Gyula atomfizikus (1990–1993) és Kálmán Béla nyelvész (1990–1993) voltak. A DAB tudományos titkára Borsos János agrárkutató (1990–1993), a DAB Klub elnöke pedig Soós Pál történész (1990–1993) lett. Ennek az időszaknak egy kiemelkedő eseménye volt Teller Ede debreceni látogatása és előadása (2. ábra) a DAB székházban 1991. február 16-án.

⁴ „Előterjesztés az Akadémia területi bizottságainak tevékenységéről”, 1979. február 27., az MTA elnökségének ülése, 1. számú melléklet. További jelzés nélküli kézirat, hét számozott oldal, DAB irattár.

⁵ Polinszky Károly levele Bognár Rezsőnek, 1982. július 12.; érkezett: 1982. július 16., DAB irattár, iktatószám: 363. Érdeemes idézni az iktató pecsétbe bejegyzett két szót: „Tudomásúl [sic!] véve”.

2. ábra. Teller Ede levele
Forrás: Magyar Éva felvétele

Az 1993-as tisztújításon Berényi Dénes akademikust, fizikust választották meg a DAB elnökének, aki ezt a feladatot két cikluson keresztül, 1999-ig látta el. Alelnökei Rák Kálmán hematológus (1993–1999), Tamás Attila irodalomtörténész (1993–1999) voltak. A DAB tudományos titkára 1996-ig, majd főtitkára 1996-tól Gaál Botond teológus volt. A DAB Klub elnöke Görömbei András irodalmár lett 1995-ig, őt Lovas István atomfizikus (1995–1996) és Gomba Szabolcs patológus (1996–1999) követték.

A Területi Bizottság működése a harmadik évezredben (1999–2025)

A Berényi Dénes vezette elnökség 1999 őszén adta át helyét a DAB új vezetőségének. A testület elnökének ekkor Székely György akademikust, neurobiológust választották. Berényi professzorhoz hasonlóan ő is két ciklusban, 1999 és 2005 között irányította az MTA Debreceni Regionális Bizottságának munkáját. Egyik alelnöke mindkét ciklusban Bitskey István irodalomtörténész (1999–2005), a másik pedig előbb Brücher Ernő vegyész (1999–2002), majd Szabó József geográfus (2002–2005) lett. A főtitkári feladatokat Borsos János agrárkutató (1999–2005) látta el, a DAB Klub elnöke pedig Gomba Szabolcs patológus (1999–2005) volt.

Az elnökség ebben az időszakban a kor szellemének megfelelően elsősorban a DAB technikai modernizációját igyekezett megvalósítani. Noha – a 2004. évi költségvetési beszámoló szerint – az „európai uniós csatlakozás nem változtatott jelentős mértékben a DAB gazdálkodási helyzetén”, és egyelőre nem nyílt mód az uniós források kihasználására, jelentős felújítások történtek ebben az időszakban. Így például véghezvitte az elnökség a székház teljes villamossági rekonstrukcióját és az épület teljes klimatizálását is, emellett a vendégszobákat új bútorokkal és felszerelésekkel korszerűsítették. Számottevő informatikai fejlesztések történtek (új számítógépek, egyéb eszközök vásárlása), és sikerült elérni a DAB telefonhálózatának bekapcsolását az összegytemi hálózatba, ami kifejezetten pozitív eredményeket hozott.

Székely professzor elnöksége alatt is folytatódott a korábbi tevékenységi tendencia, de új elemekkel is bővült. A társadalmi kapcsolattartást szolgálta az, hogy a DAB a Magyar Televízió körzeti stúdiójával *Értékek Akadémiája* címmel előadás-sorozatot indíthatott („Saját erő nélkül...” 2004). Fontos új kezdeményezés volt az, hogy 2002-ben a DAB Jogi és Közgazdaságtudományi Szakbizottság szervezésében magasan képzett szakemberek tartottak előadásokat laikusok számára a világ egyik legjelentősebb társadalmi-gazdasági folyamatáról, a globalizációról. Székely professzor szerint ehhez az adta a gondolatot, hogy „a korábbi évtizedekben a gazdasági életéről, annak fejlődési irányairól csak nagyon egyoldalú tájékoztatáshoz juthattunk, és az új helyzet előtt, amit szívesen neveznek globalizációnak, nemegyszer tanácstalanul állunk”. Ugyanebben az évben a vezetőség létrehozta a Senior Professzorok Klubját, mellyel az volt a cél, hogy a nyugdíjba vonult tanárok, tudósok ne távolodjanak el egymástól, közösségük megmaradjon, kapcsolataikat az aktív munkával eltöltött évek után is ápolják (Székely 2002). A 2000-es évek első felében is folytatódott a DAB tudományos konferenciaszervező tevékenysége is, és évente 160–180 rendezvényt bonyolítottak le a testület székházában. Ezek között megvoltak a régi tradicionális hazai és nemzetközi események, de ezek mellett előfordultak fontos évfordulós rendezvények (például a magyar államalapítás millenniumára rendezett „Ezer Év Európában Konferencia”), és új hagyományok is elindultak (például az Epigraphical Kerekasztal megszervezésével), amelyeken a különböző tudományterületek jelentős magyar és külföldi szakteknintélyei is részt vettek.

A 2005-ös tisztújítás után Lipták András akadémikus, biokémikus lett a DAB elnöke 2008-ig. Az ő elnökségi ciklusában került először nő a Debreceni Akadémiai Bizottság vezetőségébe, ugyanis a testület egyik alelnöke Rajnavölgyi Éva immunológus (2005–2008) lett. A DAB alelnökévé választották még az agrárműszaki tudományokkal foglalkozó Csizmazia Zoltánt (2005–2008), és – immár harmadik ciklusra – Bitskey István irodalomtörténészt (2005–2008). A DAB főtitára Fekete Károly teológus (2005–2008), a DAB Klub elnöke pedig Gomba Szabolcs patológus (2005–2008) lett.

A 2000-es évek második felében a bizottság tevékenységét elsősorban az anyagi nehézségek hátráltatták, még annak ellenére is, hogy továbbra is működött a DAB pénzügyi háttérének biztosítására még az 1990-es években létrehozott Tudományért

a Régióban Alapítvány. A különböző megszorító intézkedések (maradványtartalékolási kötelezettség, a távhőszolgáltatási díj jelentős emelése) azt eredményezték, hogy – a 2006. évi költségvetési beszámoló szerint – a testületnek szinte napi likviditási problémákkal kellett megküzdenie. Ebben az évben épp a takarékoság jegyében a pénzügyi gondok következtében került sor a DAB saját gépkocsijának eladására.

Ennek ellenére a testület ebben az időszakban is folytatta korábban megkezdett tevékenységét a tudományfejlesztés, a társadalmi és interdiszciplináris tudományos kapcsolatok ápolásában is. Csak 2005-ben a DAB szak- és munkabizottságai által szervezett 162 rendezvényen több mint 11 000 résztvevőt regisztráltak.

A 2000-es évek második felének sikeres rendezvényei közül kiemeljük a 2007 októberében Kodály Zoltán születésének 125. évfordulójára szervezett A Zene és az Innováció Ünnepe, amely a Magyar Tudomány Ünnepe helyi nyitánya volt, és ekkor adták át a három megyében elnyerhető Innovációs Díjakat, ápolva ezzel is a kamarákkal kiépített jó kapcsolatot, illetve a Mezőgazdasági Szakbizottság „Borúra Derű” címet viselő 2008. novemberi ünnepi konferenciáját. Emellett természetesen folytatódtak ebben az időszakban a már tradicionálisnak számító események, sőt újak is kezdődtek (például az Epigraphikai Kerekasztal vagy a Mezőgazdasági Szakbizottság Farmer Expója), de az ekkor már Gomba Szabolcs által vezetett DAB Klub is érdekes és tanulságos rendezvényeket szervezett. Például 2006 januárjában Pálinkás József akadémikus tartott előadást „Mindennapi egyetemi életünk a felsőoktatási törvény életbelépése után” címmel, amely a Professzorok Batthyány Körével közös szervezésben jött létre. A sok kritikát is tartalmazó és nagyszámú közönséget vonzó előadás egyaránt elemezte az akkor készülő felsőoktatási törvény pozitív és negatív oldalait, várható hatásait. A DAB külföldi kapcsolattartásában is fontos esemény volt, hogy 2006 áprilisában Joanna Stempińska, Lengyelország budapesti nagykövete tartott előadást a Klubban „A mai Lengyelország és a magyar–lengyel együttműködés esélyei” címmel. A nagykövet asszony rámutatott arra, hogy „milyen sok kihasználatlan területe van a két ország gazdasági és tudományos együttműködésének és ezek gyümölcsöztetése milyen pozitívumokkal járhat a két országra nézve, az Európai Unió keretében”.

Az MTA-val való kontaktus is szoros maradt ebben az időszakban. A DAB-székház adott otthont 2007 júniusában az Akadémia kihelyezett elnökségi ülésének, ahol az MTA könyvtárának középtávú (2008–2012) stratégiai terve, a debreceni székhelyű Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság munkája, valamint a doktori tiszteletdíjak ügyében kiküldött bizottság tájékoztatója mellett a Debreceni Akadémiai Bizottság tevékenységének tájékoztatója is elhangzott. A 2000-es évek során széles körű, a mai napig tartó kapcsolatok alakultak ki a DAB és Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata között.

A DAB következő tisztújítására 2008-ban került sor. A testület vezetője Bitskey István irodalomtörténész lett 2014-ig. Személyében először került bölcsész a DAB élére a korábbi természettudós akadémikusok után. Alelnökei Győri Zoltán agrokémikus (2008–2011), Nemessályi Zsolt agrárökonómus (2011–2014), Rajnavölgyi Éva

immunológus (2008–2011), Szekanecz Zoltán reumatológus (2011–2014), Szabó József geográfus (2008–2014). A DAB főtitkára ismét Fekete Károly teológus (2008–2014), a DAB Klub elnöke pedig ismét Gomba Szabolcs (2008–2014) lett. A DAB ekkor már 12 szakbizottsággal és 75 munkabizottsággal működött. A Magyar Tudományos Akadémiának ez idő szerint 1155 köztestületi tagja volt a régióban, közöttük 28 akadémikussal.

Az 1990-es és 2000-es évek során minden esztendő egyik legrangosabb tudományos eseménye a Magyar Tudomány Ünnepe, amelynek országos megnyitó ünnepségét és heti programját 2009 novemberében a Debreceni Akadémiai Bizottság bonyolította le. A testület történetében is kiemelkedőnek tekinthető eseményt a DAB az Akadémia Rendezvénytanácsával és a Debreceni Egyetem vezetésével együtt alakította ki. A rendezvény megnyitásán ünnepi köszöntőt mondott Pálincás József, az MTA elnöke, valamint Fésüs László akadémikus, a Debreceni Egyetem rektora is. Az ünnepi konferencián három fő témakör állt a középpontban: összejtutató és összejterápia; alternatív energiaellátás; a kultúrák találkozása és az anyanyelv tudományos szerepe.

A DAB mindig próbált eleget tenni annak a feladatnak is, amelyre Berényi professzor is rámutatott a testület éléről való leköszönésekor 1999-ben, tehát a határon túli magyar tudományossággal való szoros kapcsolat kialakításának. Erre az ad rendkívül jó lehetőséget, hogy 2006 szeptemberétől a DAB ad otthont az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának. Az akadémiai bizottság és ez az utóbbi testület elsősorban a romániai és ukrainai magyar tudományos műhelyekkel, intézményekkel tart fenn szoros kapcsolatot. 2007-ben 266 romániai és 85 ukrainai magyar köztestületi tag tartozott a DAB-hoz. Az együttműködések közül kiemeljük azt a megállapodást, amelyet még ugyanebben az évben kötött a Debreceni Akadémiai Bizottság az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia kárpátaljai részlegével Dudics Iván professzor kezdeményezésére. A felek megállapodtak a személyes tudományos kapcsolatok szorosabbá tételében, a közös konferenciák rendezésében, illetve a közös kiadványok megjelentetésében. Ugyanebben az évben, 2007 szeptemberében adott otthont először a DAB az MTA Határon Túli Magyar Nyelvi Kutatóhelyei Munkaértekezletének is.

A 2014-es tisztújítást követően Gergely Pál akadémikus, vegyész és orvosprofesszor lett a DAB elnöke két cikluson keresztül, egészen 2020-ig. Alelnökei Nemessályi Zsolt agrárökonómus (2014–2017) és Szekanecz Zoltán reumatológus (2014–2017), Nagy János agrárkutató (2017–2020) és Páll Dénes belgyógyász (2017–2020) és Páles Zsolt matematikus (2014–2020). A DAB főtitkárává Hodossy-Takács Előd teológust (2014–2020), a DAB Klub elnökének pedig Rácz István irodalmárt (2014–2020) választották.

A 2014-ben munkába álló elnökség számos kisebb-nagyobb felújítást végeztetett el a székházon. Részlegesen modernizálásra került a székház elektromos hálózata, a kiállítási helyszínek új világítástechnikát kaptak. Ennek köszönhetően a kiállítóter egyre népszerűbbé vált. Új kezdeményezésként valósult meg az első Nobel-nap 2016-ban, mely azóta minden év december első felében megszervezésre kerül. Ezeken

a rendezvényeken jeles, jellemzően debreceni kötődésű kutatók mutatják be az adott év díjazottjainak életművét. A DAB elnöksége a november hónapban megrendezett Magyar Tudomány Ünnepehez kapcsolódón számos, nagy érdeklődésre számot tartó programot szervezett. Több új pályázat elindításáról döntött az elnökség ebben az időszakban. A kiadványpályázat elsősorban az alulfinanszírozott területeken dolgozó kutatók monográfiáinak megjelentetéséhez nyújt támogatást. A PhD-pályázat célja a Debrecenben született, legkiemelkedőbb doktori disszertációk kutatási eredményeinek bemutatása.

A 2020-as tisztújításon Páles Zsolt akadémikus, matematikus lett a DAB elnöke két cikluson keresztül. Alelnökei: Maticsák Sándor nyelvész (2020–2023), Pusztai Gabriella nevelésszociológus (2023–), Páll Dénes belgyógyász (2020–2023), Harangi Mariann gasztroenterológus (2023–), Komlósi István (2020–). Főtitkár: Hodossy-Takács Előd teológus (2020–). A DAB Klub elnöke: Rác István irodalmár (2020–).

A 2020-ban kezdődő elnökség idejére esik, és a Covid19-járvány miatt is szükségszerű volt egy a legkorszerűbb informatikai eszközökkel felszerelt konferenciaterem – mai nevén a Berényi Dénes terem – kialakítása 2022-ben. A szálláshely-korszerűsítési programunk keretében 2025 februárjában befejeződött a székház négy vendégszobájának teljes körű felújítása. A gépészet, a burkolatok, a vizesblokkok átalakítása, a szobák bútorzatának cseréje a 21. századi igényeknek megfelelően történt meg. A cél egy háromcsillagosra minősíthető szálláshely kialakítása volt.

Az elnökség egyik legfontosabb feladatának a tehetséggondozás előmozdítását tekinti. Ennek érdekében került megalapításra az MTA DAB Tehetséggondozásért Érem, amelynek a díjazottjai azok a középiskolai tanárok lehetnek, akik hosszú időn át eredményesen ismerték fel a tehetségeket, és támogatták középiskolás korú diákok felkészülését. Közhely, de igaz: a jövő kutatóit nem elég az egyetemeken keresni, ők még a középiskolákban vannak. Azok, akik felismerik, segítik, támogatják indulásukat, legtöbbször névtelenek maradnak. Ők nem kerülnek az értekezések címlapjára témavezető megjelöléssel, de nélkülük a legtöbb fiatal kutató az első lépést soha nem tette volna meg. A legkiválóbb, legeredményesebb középiskolai tehetséggondozó tanárok ezért méltók az elismerésre.

Továbbra is fontos feladatunk a régiókkal határos külhoni területeken élő magyar kutatókkal, intézményekkel való kapcsolatápolás, a hazai kutatókkal való együttműködés elősegítése. Ezen a területen kiemelendő a Kolozsvári Akadémiai Bizottsággal, az Erdélyi Múzeum Egyesülettel és a nagyváradi egyetemekkel fennálló szoros kapcsolatunk. Az ukrain háború a kárpátaljai intézményekkel való kapcsolattartást rendkívüli módon megnehezítette.

Az újonnan megfogalmazott elvárások mellett viszont a legfontosabb feladat nem változik: részt vállalunk a régió tudományos életének szervezésében, az itt dolgozó kutatók összefogásában, és tudományos eredményeket közvetítünk a társadalom számára. Eközben lehetőséget teremtünk a fiatal kutatóknak, tehetségeknek a bemutatkozásra, szárnypróbálgatásra: a DAB és a magyar tudomány jövője az ő jövőjüktől nem választható el.

Az MTA Debreceni Területi Bizottsága elnökei

Bognár Rezső (Hódmezővásárhely, 1913. március 7. – Budapest, 1990. február 4.)

A DAB elnöke 1976–1990 között. Fő kutatási területe a szénhidrátok és más növényi eredetű természetes szerves anyagok vizsgálata volt. Fiatalon, mindössze 35 évesen lett az MTA levelező, majd öt évvel később, 1953-ban rendes tagja. 1955 májusa és 1956 májusa között az Akadémia főtitkára volt, és ő is részt vett azon a közgyűlésen, ahol először hangzott el konkrét javaslat a regionális bizottságok létrehozására. 1953 és 1958 között a Tudományos és Ismeretterjesztő Társulat elnöki tisztét is ellátta. 1950-ben nevezték ki a Kossuth Lajos Tudományegyetem Szerves Kémia Tanszékére, melyet 1957 és 1979 között tanszékvezetőként irányított. Kétszer volt a KLTE rektora (1951–1954, 1973–1975) és tudományos rektorhelyettese (1960–1962, 1966–1973). A nemzetközi ismertséggel (a Bolgár Tudományos Akadémia külső, a hallei Leopoldina Német Természettudományi Akadémia tiszteleti tagságával, a kijevi egyetem tiszteletbeli doktori címével) rendelkező kémikus professzor a tudományos élet mellett a politikában is jelentős szerepet töltött be. Több ciklusban Debrecen országgyűlési képviselője és a parlament kulturális bizottságának tagja, illetve elnöke, 1960–1964 között a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnökhelyettese, 1961–1973-ban a Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja és 1984–1985-ben az Alkotmányjogi Tanács elnöke volt. 1948-ban elnyerte a Kossuth-díj ezüst fokozatát, 1962-ben pedig a Kossuth-díj első fokozatát. 1982-ben Akadémiai Aranyérmét kapott. 1968-ban és 1973-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel, 1983-ban pedig a Szocialista Magyarországért érdemrenddel tüntették ki.

Szabó Gábor (Sárospatak, 1927. január 2. – Debrecen, 1996. december 13.)

A DAB elnöke 1990–1993 között. Elsősorban molekuláris genetikával foglalkozott, 1960 és 1993 között a DOTE Biológiai Intézetének igazgatója volt. 1973-ban választották az MTA levelező, majd 1982-ben rendes tagjává. Jelentős nemzetközi kapcsolatokkal és ismertséggel rendelkezett, 1987 és 1992 között az Egészségügyi Világszervezet (WHO) elnökének egyik főtanácsadója volt. Fontosabb kitüntetései: Wesszprémi István-díj (1977), Apáczai Csere János-díj (1987), ATOMKI-emlékérem (1987), Debrecen város Bocskai István-díja (1993).

Berényi Dénes (Debrecen, 1928. december 26. – Debrecen, 2012. június 27.)

A DAB elnöke 1993–1999 között. Személyében először került olyan vezető a Debreceni Akadémiai Bizottság élére, aki valóban ízig-vérig a régióhoz kötődött. Tudományos munkáiban, kutatásaiban magspektroszkópiával és az atomi ütközések fizikájával foglalkozott, 1976 és 1990 között az MTA debreceni Atommagkutató Intézetének (ATOMKI) igazgatója volt, mely intézmény ebben az időszakban jelentős fejlődésen esett át. 1973-ban választották az Akadémia levelező, 1985-ben pedig rendes tagjává, és a rendszerváltozás utáni években, 1990 és 1993 között az MTA alelnöke is volt. Nemzetközi elismertségét jelzi, hogy 1992-ben a londoni székhelyű Európai Akadémia

is tagjai közé fogadta. Főbb kitüntetései: 1965-ben a Selényi Pál-díj, 1981-ben az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Érme, 1988-ban az Állami Díj, 1997-ben a Pázmány Péter felsőoktatási díj, 2008-ban a Szily Kálmán-émlékérem.

Székely György (Püspökladány, 1926. október 2. – Debrecen, 2017. szeptember 24.)
A DAB elnöke 1999–2005 között. Fő tudományos területe a neurobiológia. 1975-ben került a Debreceni Orvostudományi Egyetem Anatómiai Intézetének élére, amelyet 1994-ig irányított igazgatóként. 1981 és 1986 között a DOTE rektorhelyettese volt. 1985-ben választották az MTA levelező, majd 1993-ban rendes tagjává. Munkásságát 1992-ben Szent-Györgyi Albert-díjjal, 1996-ban Széchenyi-díjjal, 2003-ban az Arany János Közalapítvány Nagydíjával ismerték el. 1990-ben a londoni Európai Akadémia tagjává választották.

Lipták András (Székely, 1935. november 6. – Debrecen, 2012. június 11.)
A DAB elnöke 2005 és 2008 között. Fő kutatási területe elsősorban a széndhidrát-kémia és a biokémia volt, amelyben nemzetközi elismertséget szerzett. Az 1980-as években az Egyesült Államokban és az NSZK-ban folytatott kutatásokat, és 1996-ban a londoni Európai Akadémia tagja lett. 1990-ben választották meg az MTA levelező, 1998-ban pedig rendes tagjává. 1996 és 1999 között az Akadémia VII. Kémiai Osztályának elnöke volt, 1993 és 1997 között az OTKA alelnöke, majd elnöke lett. A rendszerváltozás utáni években (1990–1993) rektorként vezette a Kossuth Lajos Tudományegyetemet. Munkásságáért 1989-ben elnyerte a Zemplén Géza-földíjat, 1993-ban a Szent-Györgyi Albert-díjat, 1995-ben a Széchenyi-díjat, 2007-ben pedig a Pázmány Péter felsőoktatási díjat.

Bitskey István (Eger, 1941. március 26.)
A DAB elnöke 2008–2014 között. Személyében először került bölcsész a DAB élére a korábbi természettudós akademikuskok után. Fő kutatási területe a 16–18. századi magyar irodalom- és művelődéstörténet. A Magyar Tudományos Akadémia 2004-ben választotta levelező tagjává, majd 2013-ban rendes tagjává. 1991 és 2003 között a Kossuth Lajos Tudományegyetem (2000-től Debreceni Egyetem) Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének igazgatója, 1993–1998 között az egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja volt. Tagja az MTA Osztrák–Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Vegyesbizottságának, a Magyarságtudományi Társaságnak, az Irodalomtudományi Bizottságnak és a Tudományetikai Bizottságnak. Munkásságát 1999-ben Apáczai Csere János-díjjal, 2007-ben Debrecen Város Csokonai-díjával, 2012-ben Fraknói Vilmos-díjjal, 2016-ban Klaniczay-díjjal és végül 2018-ban Széchenyi-díjjal ismerték el.

Gergely Pál (Debrecen, 1947. január 30.)
A DAB elnöke 2014–2020 között. Gergely Pál tudományos érdeklődési területe a reverzibilis fehérje foszforiláció és defoszforiláció szerepének vizsgálata jelátviteli fo-

lyamatokban. Iskoláit és egyetemi tanulmányait Debrecenben végezte, a KLTE TTK vegyész szakán szerzett diplomát. Végzés óta a Debreceni Orvostudományi Egyetem Orvosi Vegytani Intézetében dolgozik, 1997–1999 között a DOTE Általános Orvostudományi Kar dékánja volt. 2000–2010 között a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrumának tudományos elnökhelyettese volt, jelenleg az Orvostudományi Doktori Tanács elnöke. Az MTA levelező (2004), majd rendes tagja (2010). Számos tudományos elismerés mellett 1999-ben Szent-Györgyi Albert-díjat, 2004-ben Ipolyi Arnold-díjat, 2008-ban pedig Széchenyi-díjat kapott.

Páles Zsolt (Sátoraljaújhely, 1956. március 6.)

A DAB elnöke 2020-tól. Páles Zsolt személyében korábbi alelnöki tisztségét követően a természettudomány terület képviselőjeként lett a DAB elnöke. Matematikus, a függvényegyenletek, egyenlőtlenségek, a nemlineáris optimalizálás, a középérték elmélete a fő kutatási területei. Nemzetközi elismertségét jelzi, hogy számos helyen volt vendégoktató és kutató. Jelenleg is aktívan oktat és kutat a Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Karának Analízis Tanszékén, a Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskola vezetője. Az MTA Matematikai Osztályának 2023 óta elnöke. 2009-ben elnyerte a Szent-Györgyi Albert-díjat, 2011-ben a Szele Tibor-emlékérmét, 2014-ben pedig a Széchenyi-díjat. 2022-ben a Szegedi Egyetem Bolyai Intézete Szőkefalvi-Nagy Béla-éremmel ismerte el munkásságát.

A Debreceni Akadémiai Bizottság főtitkárai

Előzetesen megjegyezzük, hogy a DAB megalakulásakor a testületnek nem volt főtitkára, csak alelnökei. A főtitkári pozíció 1996-ban került bevezetésre. Ezt megelőzően csak tudományos titkárai voltak a DAB-nak, lényegesen kisebb jogkörökkel felruházva.

Gaál Botond (Vámosatya, 1946. március 27.)

A DAB titkára 1993–1996 között, majd főtitkára 1996-tól 1999-ig. 1970-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetem matematika–fizika szakos középiskolai tanári diplomát, 1976-ban pedig a Debreceni Református Teológiai Akadémia nappali szakán lelkesíti oklevelet szerzett. 1976–77-ben az Edinburghi Egyetem Teológiai Fakultásán tanult ösztöndíjjal. 1979-ben református lelkésszé szentelték. 1985-ben szerzett teológiai doktori fokozatot. 2000-ben habilitált a budapesti Károli Gáspár Református Egyetemen. 2008-ban vallástudományból a Magyar Tudományos Akadémia doktora címet is elnyerte. 2015-ben a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet tiszteletbeli professzorává választotta. Kiemelten foglalkozik a keresztyén gondolkodás és a kortárs természettudományok kapcsolatának vizsgálatával. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának kezdetben tanára, majd igazgatóhelyettese és igazgatója volt. 1977 és 1987 kötött a Debreceni Református Kollégium főigazgató-helyettese, 1987-től 1991-ig pedig főigazgatója volt. 1987-től a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Dogmatikai Tanszékének oktatója, 1999-től professzora. Számos hazai és

nemzetközi szervezetnek, vagy annak a tanácsának a tagja. Teológiai munkásságát 2023-ban Széchenyi-díjjal ismerték el.

Borsos János (Debrecen, 1936. január 4.)

A DAB főtitkára 1999–2005 között. 1960-ban szerzett diplomát a Debreceni Agrártudományi Egyetemen. Kezdetben középiskolában tanított. 1986-ban a dohánykutatással kapcsolatos eredményeivel megszerezte a mezőgazdaság-tudomány doktora címet. A DATE oktatói, kutatói tevékenységébe a kilencvenes évek elején kapcsolódott be. Élelmiszer-gazdaságtant tanított, elnyerte a Széchenyi professzori ösztöndíjat, és egyetemi tanárnak is kinevezték. Az Agrárkutató Intézmények Szövetségének elnöke, majd az Agrárkamara osztályelnöke lett. Munkáját Kiváló Dolgozó kitüntetéssel, a Sigmond Elek-émlékéremmel és 1996-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével ismerték el.

Fekete Károly (Kisvárd, 1960. január 8.)

A DAB főtitkára 2005 és 2014 között. 1992-ben szentelték református lelkésszé. 1995-ben szerzett PhD-fokozatot az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetben, Kolozsváron. 1996-tól a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Gyakorlati Teológiai Tanszékén tanszékvezető egyetemi docens. 2009-ben habilitált a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen, 2010-ben lett egyetemi tanár. A Tiszántúli református egyházkerület püspöke 2015-től, gyakorlati teológus. 2015-ben a Magyarországi Református Egyház Zsinata lelkészi alelnökévé választotta. 1990-ben megalapította a *Nagytemplomi Gyülekezeti Élet* című lapot. Több folyóirat szerkesztője vagy szerkesztőbizottsági tagja. A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma alelnöke, a Generális Konvent Liturgiai Bizottság elnöke. Munkásságáért 2004-ben elnyerte a Károli Gáspár-díjat, 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. Az Erdélyi Múzeum Egyesület 2005-ben Gr. Mikó Imre-émléklap és -éremmel tüntette ki. 2021-ben Debrecen város díszpolgára lett, 2024-ben a Debreceni Egyetemről Tankó Béla-émlékdíjat kapott.

Hodossy-Takács Előd (Sárospatak, 1974. február 25.)

A DAB főtitkára 2014-től. 1997-ben szerzett teológus oklevelet a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen, 1998-ban pedig református lelkésszé szentelték. 2001-ben szerzett PhD-fokozatot a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen hittudományból. 2008-ban habilitált az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, majd 2020-ban lett egyetemi tanár. 2015 óta a DRHE Bibliai Teológiai és Vallástörténeti Tanszékének vezetője. 2017–2023 között a DRHE Teológiai Intézet, 2024-től a Doktori Iskola vezetője, az egyetem Doktori és Habilitációs Tanácsának elnöke. Kutatási területe a bibliai teológia, bibliai kor- és vallástörténet, Palesztina és Transzjordánia archeológiája. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Több szaklap kiadásában működik közre szerkesztőként, szerkesztőbizottsági tagként; a *Debreceni Szemle* szerkesztőbizottságának elnöke.

Az MTA Debreceni Területi Bizottsága díjai

A DAB a régióban dolgozó kutatók és oktatók tudományos, tudomány-népszerűsítő, utánpótlás-nevelő és nemzetközi kapcsolatokat ápoló teljesítményét több fontos díjjal ismeri el. Ezek a DAB Pro Scientia Érme, a DAB plakett, a DAB Pro Cooperatione Díja, a DAB „Tudomány támogatásáért” érme, a DAB 2022-ben alapított „Tehetség-gondozásért” érme és a DAB elismerő oklevele. Közülük a Pro Scientia érmet (3. ábra) és annak eddigi díjazottjait mutatjuk be, illetve soroljuk fel.

3. ábra. Pro Scientia érem
Forrás: Magyar Éva felvétele

A Pro Scientia érem és oklevél az MTA DAB kiemelt díja, amely a hosszú időn át végzett tudományos és iskolateremtő tevékenység elismeréseként adományozható. Egy évben csak egy vagy két érem kerül átadásra az évenkénti tavaszi közgyűlés alkalmával (1. táblázat).

1. táblázat. A Pro Scientia éremmel eddig díjazottak

1996	Makleit Sándor és Szabó Gábor
1997	Beck Mihály
1998	Bazsa György
1999	Jakucs Pál
2000	Berényi Dénes
2001	Lipták András
2002	Nemessályi Zsolt
2003	Kertész András
2004	Rák Kálmán
2005	Imre László
2006	Leövey András és Székely György
2007	Antus Sándor
2008	Abádi Nagy Zoltán
2009	Havas László és Nánási Pál
2010	Damjanovich Sándor
2011	Lovas Rezső
2012	Fésüs László
2013	Orosz István
2014	Kovács László
2015	Bitskey István és Fekete Károly
2016	Joó Ferenc
2017	Trócsányi Zoltán
2018	Balla György és Muszbek László
2019	E. Kövér Katalin és Szöllősi János
2020	Barta János és Hoffmann István
2021	Gergely Pál
2022	Kun Ferenc és Paragh György
2023	Debreczeni Attila és Szekanecz Zoltán
2024	Csiba László és Győry Kálmán
2025	Pálinkás József és Popp József

Irodalomjegyzék

- „A gazdasági-társadalmi kibontakozás útján. Elméleti konferencia Debrecenben. Ideológiai megújulásra van szükség”. *Hajdú-Bihari Napló* (1987. december 5.), 1.
- Hodossy-Takács Előd (2016). „Történetek a DAB negyven évéből”. *Debreceni Szemle*, 4, 392–397.
- Kerepeszky Róbert (2010). *Tudomány életközeli. Az MTA Debreceni Területi Bizottságának története (1976–2010)*. Debrecen: DAB.
- „Megkezdte munkáját az országgyűlés téli ülésszaka – Bognár Rezső felszólalása”. *Hajdú-Bihari Napló* (1978. dec. 21.).
- Rác T. János (1978). „Tudományos központok vidéken. Beszélgetés Bognár Rezső akadémikussal a debreceni akadémiai bizottság munkájáról”. *Népszabadság* (1978. febr. 19.), 8.
- „Saját erő nélkül nem működött volna”. *Hajdú-Bihari Napló* (2004. febr. 27.).
- Székely György (2002). „Elnöki beszámoló az MTA DAB közgyűlésén”. *Debreceni Szemle*, 2, 318–320.